8D04102 – «Экономика» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесіне іздену үшін ұсынылған Сапарбек Нұргүл Құрманқызының «Қазақстан аймақтарының тұрақты дамуы: факторлары, бағалау, сценарийлер және іске асыру тетіктері» тақырыбындағы диссертациялық жұмысына ресми

РЕЦЕНЗЕНТТІҢ ЖАЗБАША ПІКІРІ

р/н №	Өлшемшарттар	Өлшемшарттарға сәйкестігі (жауап нұсқаларының бірін сызу)	Ресми рецензенттің ұстанымына негіздеме (ескертуді курсивпен көрсету)
1.	Диссертация тақырыбының (бекіту күніне) ғылымның даму бағыттарына және/немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкес болуы	1.1 Ғылымды дамытудың басым бағыттарына және/немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкестігі: 1) диссертация мемлекет бюджетінен қаржыландырылатын жобаның немесе нысаналы бағдарламаның аясында орындалған (жобаның немесе бағдарламаның атауы мен нөмірін көрсету); 2) диссертация басқа мемлекеттік бағдарлама аясында орындалған (бағдарламаның атауын көрсету); 3) диссертация Қазақстан Республикасының Үкіметі жанындағы Жоғары ғылыми-техникалық комиссия бекіткен ғылым дамуының басым бағытына сәйкес (бағытын көрсету) келеді.	Диссертация материалдары Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті BR21882122 «Жасыл өсу контекстіндегі Батыс Қазақстан аймақтарының табиғи-шаруашылық және әлеуметтік-экономикалық жүйелерінің тұрақты дамуы: кешенді талдау, тұжырымдама, болжамдық бағалау және сценарийлер" мегажобасы шеңберіндегі 7.3-міндеті бойынша «ТДМ индикаторларының ҚР аймақтық экономикалық-статистикалық индикаторлар жүйесімен сәйкестігін талдау" және ЖТН AP09259004 "Экономиканың құлдырауын еңсеру жағдайындағы Қазақстанның инклюзивті аймақтық дамуының басымдықтары мен тетіктері" жобасы бойынша іргелі зерттеулер шеңберінде қолданылды.
2.	Ғылым үшін маңыздылығы	Жұмыс ғылымға елеулі үлесін қосады/қоспайды, ал оның маңыздылығы ашылған/ашылмаған.	Диссертациялық зерттеу Қазақстан аймақтарының тұрақты дамуын кешенді тұрғыда зерделеуге арналған және осы саладағы ғылыми білімді тереңдетуге елеулі үлес қосады. Соның ішінде: Автор тұрақты даму тұжырымдамасын Қазақстанның нақты аймақтық ерекшеліктеріне бейімдеп, оны ғылыми-теориялық тұрғыдан

			негіздеген, Зерттеу аясында тұрақты дамуға әсер ететін факторлар жүйесі мен көрсеткіштер (индикаторлар) құрылымдалған, Автор сценарийлік тәсіл арқылы әртүрлі даму жолдарының салдарын бағалап, тиімді нұсқаларды таңдауға мүмкіндік береді, Аймақтардың тұрақты дамуын қамтамасыз етуге бағытталған нақты тетіктер мен саяси құралдар ғылыми негізделіп ұсынылған№
3.	Өзі жазу принципі	Өзі жазу деңгейі: 1) жоғары; 2) орташа; 3) төмен; 4) өзі жазбаған.	Диссертациялық жұмыста зерттеуші күрделі теориялық-әдіснамалық мәселелерді талдап, аймақтық даму үдерістерін бағалау мен болжаудың заманауи тәсілдерін меңгергенін көрсетті. Автордың ғылыми тұжырымдары мен ұсыныстары дербес зерттеу жүргізу қабілетін, аналитикалық ойлау мен жүйелі талдау дағдыларын дәлелдейді.
4.	Ішкі бірлік принципі	4.1 Диссертация өзектілігінің негіздемесі: 1) негізделген; 2) ішінара негізделген; 3) негізделмеген.	Ұсынылған диссертациялық жұмыс Қазақстан Республикасының аймақтық дамуын тұрақты бағытта қамтамасыз етуге арналған өзекті ғылыми-зерттеу болып табылады. Тақырыптың өзектілігі елдің әлеуметтік-экономикалық теңгерімді дамуын қамтамасыз ету, өңірлер арасындағы даму алшақтығын азайту, және тұрақты даму принциптерін жүзеге асыру жолдарын іздестірумен тікелей байланысты.
		4.2 Диссертация мазмұны диссертация тақырыбын айқындайды: 1) айқындайды;	Диссертациялық жұмыстың мазмұны Қазақстан аймақтарының тұрақты дамуына әсер ететін факторларды,

		2) ішінара айқындайды;	бағалау әдістерін, даму сценарийлерін және іске асыру тетіктерін жан-жақты қарастыра отырып, тақырыптың барлық құрамдас бөліктерін толық ашады. Зерттеудің құрылымы мен логикасы диссертация тақырыбына сай келеді және оны ғылыми тұрғыда дәлелді негіздейді.
		3) айқындамайды.	
		4.3. Мақсаты мен міндеттері диссертация тақырыбына сәйкес келеді:	Диссертацияның мақсаты – Қазақстан аймақтарының тұрақты дамуын қамтамасыз ететін факторларды айқындап, оларды бағалау, болжау және іске асыру тетіктерін әзірлеу, яғни ол тақырыптың мазмұнымен үндеседі. Қойылған міндеттер осы мақсатқа жетуге бағытталған және тақырыпта көрсетілген негізгі бағыттарды ғылыми тұрғыдан дәйекті түрде қамтиды.
		1) сәйкес келеді;	
		2) ішінара сәйкес келеді;	
		3) сәйкес келмейді.	
		4.4. Диссертацияның барлық бөлімдері мен ережелері логикалық байланысқан:	Диссертацияның бөлімдері зерттеу мақсаты мен міндеттеріне сай бірізділікпен құрылып, әр тарау келесі бөлімнің ғылыми негізін қалайды. Негізгі ережелер мен тұжырымдар арасындағы қисынды байланыс зерттеу нәтижелерінің жүйелілігі мен тұтастығын қамтамасыз етеді.
		1) толық байланысқан;	
		2) ішінара байланысқан;	
		3) байланыс жоқ.	
		4.5 Автор ұсынған жаңа шешімдер (қағидаттар, әдістер) дәлелденіп, бұрыннан белгілі шешімдермен салыстырылып бағаланған:	Диссертация авторы ұсынған жаңа әдістер мен қағидаттар ғылыми талдау арқылы негізделіп, нақты аймақтық мәліметтермен дәлелденген. Бұл шешімдер бұрыннан белгілі тәсілдермен салыстырылып, олардың артықшылықтары мен қолдану тиімділігі жан-жақты бағаланған. Салыстырмалы талдау нәтижесінде автордың ұстанымдарының ғылыми
		1) сыни талдау бар;	
		2) талдау ішінара жүргізілген;	
		3) талдау өз пікіріне емес, басқа авторлардың сілтемелеріне негізделген;	
		4) талдау жоқ.	

			жаңалығы мен практикалық маңызы көрсетілген.
5.	Ғылыми жаңашылдық принципі	5.1 Ғылыми нәтижелер мен ережелер жаңа ма?	Алынған ғылыми нәтижелер мен тұжырымдар отандық және шетелдік тәжірибелерді ескере отырып, Қазақстан аймақтарының ерекшеліктеріне бейімделген жаңа әдіснамалық тәсілдер негізінде жасалған. Зерттеу барысында ұсынылған бағалау модельдері, даму сценарийлері мен іске асыру тетіктері бұрын ғылыми айналымда кеңінен қолданылмаған, сондықтан олар жаңалығы мен қолданбалы маңыздылығы арқылы ерекшеленеді.
		1) <u>толығымен жаңа;</u>	
		2) ішінара жаңа (25-75% жаңа);	
		3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	
		5.2 Диссертацияның қорытындылары жаңа ма?	Диссертацияның қорытындылары жаңа деп есептеуге толық негіз бар. Олар Қазақстан аймақтарының тұрақты дамуына арналған факторларды, бағалау әдістемесін, даму сценарийлерін және іске асыру тетіктерін алғаш рет кешенді түрде ұсынуымен ерекшеленеді. Зерттеу нәтижелері ғылыми жаңалық ретінде бағаланып, практикалық қолданысқа енгізуге әлеуеті бар.
		1) <u>толығымен жаңа;</u>	
		2) ішінара жаңа (25-75% жаңа);	
		3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	
		5.3 Техникалық, технологиялық, экономикалық немесе басқару шешімдері жаңа және негізделген бе?	Диссертациялық жұмыста ұсынылған техникалық, технологиялық, экономикалық және басқару шешімдері жаңа әрі ғылыми негізделген. Автор аймақтардың тұрақты дамуын қамтамасыз етуге бағытталған басқару тетіктерін, бағалау әдістерін және сценарийлік модельдерді ұсына отырып, оларды нақты деректермен дәлелдеген және қолданбалы тұрғыда
		1) <u>толығымен жаңа;</u>	
		2) ішінара жаңа (25-75% жаңа);	
		3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	

			негіздеген. Бұл шешімдер өңірлік саясатты жетілдіруге және стратегиялық жоспарлау үдерісіне инновациялық көзқарас ұсынуымен ерекшеленеді.
6.	Негізгі қорытындылардың негізділігі	Барлық негізгі қорытындылар ғылыми тұрғыдан қарағанда ауқымды дәлелдемелерде негізделген/негізделмеген (qualitative research (куолитатив ресеч) және өнер және гуманитарлық ғылымдар бойынша даярлық бағыттары үшін).	Диссертацияның негізгі қорытындылары ғылыми тұрғыдан қарағанда ауқымды дәлелдемелермен негізделген. Зерттеуде қолданылған әдіснамалар, талдау нәтижелері және статистикалық деректер қорытындылардың ғылыми дәйектілігін қамтамасыз етеді, ал ұсынылған шешімдер мен тұжырымдар нақты аймақтық мысалдармен және салыстырмалы бағалармен расталған.
7.	Қорғауға шығарылған негізгі ережелер	Әрбір ереже бойынша келесі сұрақтарға жеке жауап беру қажет:	Аталған диссертацияда ұсынылған негізгі ережелер дәлелденген және олар ғылыми негізделген талдаулар мен нақты деректер арқылы толықтай расталған. Қолдану деңгейі – жоғары: ұсынылған әдістер мен қағидаттар аймақтық даму стратегияларын әзірлеуде, мемлекеттік басқару мен жоспарлау жүйесінде қолдануға жарамды және практикалық маңызы зор. Мақалада дәлелденуі – диссертацияның негізгі нәтижелері мен ережелері автордың ғылыми мақалаларында жарияланып, ғылыми қауымдастық тарапынан сараптаудан өткен, бұл олардың ғылыми дәлдігі мен өзектілігін айғақтайды.
		7.1 Ереже дәлелденді ме?	
		1) дәлелденді;	
		2) шамамен дәлелденді;	
		3) шамамен дәлелденбеді;	
		4) дәлелденбеді;	
		5) бұл тұжырымда ереженің дәлелденгенін тексеру мүмкін емес.	
		7.2 Тривиалды ма?	
		1) ия;	
		2) жоқ;	
		3) бұл тұжырымда ереженің тривиалды екенін тексеру мүмкін емес.	
		7.3 Жаңа ма?	
		1) ия;	
		2) жоқ;	

		3) бұл тұжырымда ереженің жаңашылдығын тексеру мүмкін емес.	
		7.4 Қолдану деңгейі:	
		1) тар;	
		2) орташа;	
		3) кең	
		4) бұл тұжырымда ереженің қолдану деңгейін тексеру мүмкін емес.	
		7.5 Мақалада дәлелденген бе?	
		1) ия;	
		2) жоқ	
		3) бұл тұжырымда мақаладағы ереженің дәлелденгенін тексеру мүмкін емес.	
8.	Дәйектілік қағидаты.	8.1 Әдіснаманы таңдау – негізделген немесе әдіснама нақты жазылған:	Диссертацияда қолданылған әдіснаманы таңдау – негізделген, әрі ол зерттеу мақсаты мен міндеттеріне толық сәйкес келеді. Автор экономикалық-статистикалық талдау, салыстырмалы бағалау, сценарийлік модельдеу және жүйелі тәсіл сияқты ғылыми әдістерді орынды таңдап, оларды нақты әрі дәйекті түрде сипаттап жазған.
	Дереккөздер мен ұсынылған ақпараттың дәйектілігі	1) ия;	
		2) жоқ.	
		8.2 Диссертация жұмысының нәтижелері компьютерлік технологияларды қолдану арқылы ғылыми зерттеулердің қазіргі заманғы әдістері мен деректерді өңдеу және интерпретациялау әдістемелерін пайдалана отырып алынған:	Диссертациялық жұмыстың нәтижелері компьютерлік технологияларды қолдану арқылы, ғылыми зерттеулердің қазіргі заманғы әдістері мен деректерді өңдеу және интерпретациялау әдістемелерін пайдалана отырып алынған. Автор талдау үдерісінде эконометриялық модельдеу, статистикалық өңдеу бағдарламалары және визуализация құралдарын қолдана
		1) ия;	
		2) жоқ.	

			отырып, зерттеу нәтижелерінің дәлдігі мен сенімділігін қамтамасыз еткен.
		8.3 Теориялық қорытындылар, модельдер, анықталған өзара байланыстар және заңдылықтар эксперименттік зерттеулермен дәлелденген және расталған (педагогикалық ғылымдар бойынша даярлау бағыттары үшін нәтижелер педагогикалық эксперимент негізінде дәлелденеді):	Жұмыста ұсынылған теориялық қорытындылар, модельдер, анықталған өзара байланыстар мен заңдылықтар нақты талдаулар мен тәжірибелік (эмпирикалық) зерттеулер арқылы дәлелденіп, расталған. Автор статистикалық мәліметтерге негізделген экономикалық-математикалық модельдер мен өңірлік даму көрсеткіштері арасындағы өзара тәуелділікті айқындап, оларды іс жүзінде тексеру арқылы ғылыми тұжырымдардың дұрыстығын нақтылап көрсеткен.
		1) ия;	
		2) жоқ.	
		8.4 Маңызды мәлімдемелер нақты және сенімді ғылыми әдебиеттерге сілтемелермен расталған / ішінара расталған / расталмаған.	Диссертациядағы маңызды мәлімдемелер нақты және сенімді ғылыми әдебиеттерге сілтемелермен расталған. Автор отандық және шетелдік ғылыми еңбектерге түрде сүйеніп, әрбір тұжырымын тиісті дереккөздермен дәлелдеген, бұл зерттеу жұмысының ғылыми негізділігі мен сенімділігін арттырады.
		8.5 Пайдаланылған әдебиеттер тізімі әдеби шолуға жеткілікті/жеткіліксіз.	Диссертациялық жұмыстағы пайдаланылған әдебиеттер тізімі әдеби шолуға жеткілікті. Автор зерттеу тақырыбы бойынша отандық және шетелдік ғылыми еңбектерді кең көлемде қамтып, теориялық негіздерді талдауда әртүрлі көзқарастар мен тәжірибелерді ескерген, бұл ғылыми шолудың тереңдігі мен толықтығын қамтамасыз етеді.
9	Практикалық құндылық қағидаты	9.1 Диссертацияның теориялық маңызы:	

		1) бар;	Жұмыстың теориялық маңызы Қазақстан аймақтарының тұрақты дамуы мәселесіне жаңа ғылыми көзқарастар енгізіп, тұрақты даму теориясын аймақтық деңгейде дамытуға маңызды үлес қосуында болып табылады. Зерттеу барысында қалыптасқан жаңа әдістемелік тәсілдер мен модельдер тұрақты даму факторларын кешенді бағалауға және аймақтық даму сценарийлерін ғылыми негізде құруға мүмкіндік береді, бұл теориялық саладағы зерттеулердің дамуына негіз болады.
		2) жоқ.	
		9.2 Диссертацияның практикалық маңызы бар және алынған нәтижелерді практикада қолдану мүмкіндігі жоғары:	Диссертацияның практикалық маңызы бар, және алынған нәтижелерді нақты басқару тәжірибесінде қолдану мүмкіндігі мол. Зерттеу барысында ұсынылған бағалау әдістемелері, даму сценарийлері мен іске асыру тетіктері мемлекеттік және өңірлік деңгейдегі стратегиялық жоспарлауда, аймақтық саясатты жетілдіруде, сондай-ақ тұрақты даму индикаторларын бақылауда тиімді қолдануға жарамды.
		1) ия;	
		2) жоқ.	
		9.3 Практикалық ұсыныстар жаңа ма?	Аталған зерттеуде берілген практикалық ұсыныстар жаңа және қазіргі аймақтық даму жағдайларына бейімделген. Автор ұсынған тетіктер мен әдістер Қазақстан аймақтарының тұрақты дамуын басқару жүйесіне инновациялық тәсілдер енгізуге бағытталған, бұрын ғылыми айналымда кеңінен қолданылмаған, сондықтан олар жаңашылдық сипатқа ие.
		1) толығымен жаңа;	
		2) ішінара жаңа (25-75% жаңа);	
		3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	
10.	Жазу және ресімдеу сапасы	Академиялық жазу сапасы:	

		1) жоғары; 2) орташа; 3) орташадан төмен; 4) төмен.	Диссертациялық мәтін ғылыми стильде жазылған, құрылымы логикалық, терминологиясы нақты әрі бірізді. Автор күрделі ғылыми ұғымдар мен процестерді анық әрі түсінікті түрде сипаттап, өз ойларын дәл, дәйекті түрде жеткізе білген. Сонымен қатар, мәтінде орфографиялық және стилистикалық қателерге жол берілмеген, бұл ғылыми мәдениеттің сақталғанын көрсетеді.
11.	Диссертацияға ескертулер		**1-тарау. Теориялық бөлім:** Мәтінде көптеген елдердің (Германия, Швеция, Финляндия, Жапония, Испания, т.б.) аймақтық даму саясатына қатысты ақпараттар берілгенімен, олардың салыстырмалы талдауы жоқ. Әрбір елдің тәжірибесі жеке сипатталған, бірақ олардың ортақ үрдістері, айырмашылықтары, немесе Қазақстанға нақты бейімделу мүмкіндіктері жүйелі түрде сараланбаған. Бұл мәліметтердің шоғырлануы мен талдау тереңдігін төмендетеді (1.3). **2-тарау. Аналитикалық бөлім:** Экологиялық тұрақтылық өлшемі бойынша көрсеткіштердің жеткіліксіздігі және толық ұсынылмауы. 6-кестеде: Экологиялық критерий бойынша көптеген көрсеткіштер «жоқ» немесе «аймақта жоқ» деп көрсетілген (2.3.1). Мысалы: - «Газдандыру деңгейі, %» – Аймақта жоқ - «ЖЭК қуаты, жан басына шаққандағы Ватт» – Аймақта жоқ - «Қосылған күн үлесі» – Аймақта жоқ

			- «Жан басына шаққандағы қоршаған ортаны қорғауға арналған шығындар» – жоқ - «Ластаушы заттардың шығарындылары» – жоқ - «Орташа ауа температурасының ауытқуы» – жоқ - «Стационарлық шығарындылар көздерінің үлесі» – жоқ. **3-тарау. Ұсыныстар бөлімі:** Оптимистік сценарийде Астана және Алматы қалаларының сипаттамасы жалпы аймақтық макроаймақтық сценарийлерден мазмұндық тұрғыдан бөлек берілген және бұл құрылымдық тұтастықты бұзады. Макроаймақтар бойынша құрылымдық сценарийлер (Батыс, Шығыс-Орталық, Оңтүстік, Солтүстік) нақты кестелермен және бірізді форматпен сипатталған. Ал Астана мен Алматы қалалары жоғарыдағы макроаймақтардың ешқайсысына тікелей енгізілмей, кестеден тыс жеке сипатталады, бұл құрылымдық үйлесімділікті бұзады. Бұл сценарий жалпы логикалық желіден бөлек көрінеді және диссертация мазмұнының жүйелілігін әлсіретеді. Автор бұл қалалар үшін макроаймақтық сценарийлермен параллель келетін жеке сценарийлік кесте немесе бөлім ұсынбаған, нәтижесінде ол қосымша, кейде тіпті «қосалқы» мазмұн ретінде қабылданады. Астана және Алматы қалаларын бөлек макроаймақ ретінде қарастыру ұсынылады (мысалы, «Мегаполистік

			макроаймақ») және өз алдына 25-кесте түрінде жеке сценарийлік сипаттама беру қажет. Бұл диссертациялық құрылымның бірізділігін және ғылыми дәлдігін арттырар еді (3.1).
12.	Докторант мақалаларының зерттеу тақырыбы бойынша ғылыми деңгейі (диссертация мақалалар сериясы нысанында қорғалған жағдайда ресми рецензенттер докторанттың зерттеу тақырыбы бойынша әр мақаласының ғылыми деңгейін зерделейді)		Докторанттың зерттеу тақырыбы бойынша жарияланған мақалаларының ғылыми деңгейі жоғары. Олар диссертацияның негізгі нәтижелерін, әдістемелік тәсілдерін және теориялық тұжырымдарын көрсетуге бағытталған, рецензияланатын отандық және халықаралық басылымдарда жарық көрген. Бұл мақалаларда ғылыми талаптарға сай құрылым сақталып, зерттеу деректері негізінде дәлелді қорытындылар жасалған, соның нәтижесінде докторанттың ғылыми ізденісінің тереңдігі мен кәсіби біліктілігі айқын көрінеді.
13.	Ресми рецензенттің шешімі (осы Үлгі ереженің 28-тармағына сәйкес)		Сапарбек Нұргүл Құрманқызының «Қазақстан аймақтарының тұрақты дамуы: факторлары, бағалау, сценарийлер және іске асыру тетіктері» тақырыбындағы диссертациялық жұмысы өзекті, дербес ғылыми еңбек болып табылады. Осы деңгейдегі жұмыстарға қойылатын талаптарға сәйкес келеді. Алынған нәтижелер заманауи зерттеу әдістерін кеңінен қолдану, жан-жақты базаны талдау арқылы қамтамасыз етілетін ішкі бірліктің жоғары дәрежесіне ие, жұмыста негізделген, сенімді тұжырымдар бар. Докторлық диссертацияның ресімделу сапасы

			келеді. Жоғарыда аталған жұмыстың ұсынымдық және пікірталас сипатындағы кемшіліктеріне қарамастан, аталған докторлық диссертация маңызды ғылыми-практикалық міндеттерді шешетін білікті, дербес, аяқталған ғылыми еңбек болып табылады. Диссертациялық жұмыстың жаңалығын, оның жоғары деңгейін, экономика үшін маңыздылығы, теориялық үлесі және практикалық маңыздылығын ескере отырып, Сапарбек Нұргүл Құрманқызын 8D04102 – «Экономика» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесіне беруге лайықты деп санаймын.

Ресми рецензенттер пікірлерінде келесі шешімдердің бірін көрсетеді:
1) философия докторы (PhD) немесе бейіні бойынша доктор дәрежесін беру;
2) диссертацияны пысықтауға жіберу (диссертация мақалалар сериясы нысанында қорғалған жағдайлардан басқа);
3) философия докторы (PhD) немесе бейіні бойынша доктор ғылыми дәрежесін беруден бас тарту
Ресми рецензенттер пікірлерінің көшірмелері докторантқа диссертация қорғауға дейін кемінде 5 (бес) жұмыс күнінен кешіктірілмей беріледі.

Ресми рецензент:
Almaty Management University
Э.ғ.к., Associate Professor **Амирова А.У.**